

Závěr

Instituce úředních lékařek v Bosně a Hercegovině měla poskytovat lékařskou péči a zajišťovat zdravotní výchovu mezi tamními ženami a především mezi muslimkami, které pod vlivem tradice a náboženství podceňovaly nebezpečí chorob a úrazů a odmítaly vyhledávat včasnou pomoc a ošetření u lékařů-mužů.

Sarajevská zemská vláda otevírala proto úřady lékařek postupně v Tuzle r. 1892, v Mostaru r. 1893, dále v Sarajevu a v Banjaluce r. 1899, v Travniku r. 1902, a nakonec v Bihaću r. 1908, takže uvedené zařízení bylo v provozu delší nebo kratší dobu ve všech krajích okupovaných zemí a stalo se významným doplňkem jejich zdravotní správy.

Nehledě k limitujícím faktorům, které vyplývaly především z nevyhovujícího poměru mezi nízkým stavem personálu a jeho rozsáhlou klientelou, dále z přednostního zaměření působnosti na úřední sídlo a jeho bezprostřední okolí a jenom příležitostnou organizaci služebních cest do jednotlivých venkovských okresů a konečně i z krátkodobého provozu zvláště v Travniku a v Bihaću, dosáhly úřady pozoruhodných lékařských a částečně také výchovných a odborných výsledků a daleko překročily původní záměr administrativy, která se chtěla jejich zřízením ukázat především ve světle nositelky kultury a teprve na druhém místě sledovala i jejich obecnou prospěšnost a užitečnost.

Instituce úředních lékařek v Bosně a Hercegovině byla zařízením svého druhu, které se vyznačovalo výjimečností z hlediska zemského, státního i mezinárodního.

V okupovaných zemích doplňovala organizační síť lékařského personálu, kterou do té doby tvořili veskrze muži ve funkcích krajských, obvodních a městských lékařů, resp. v lékařské službě v nemocnicích, při státních drahách a na některých závodech.

V Rakousko-Uhersku provozovala před jmenováním úředních lékařek lékařskou praxi jediná žena, R. V. Putjata-Kerschbaumerová, která se svým manželem vybudovala a vedla oční sanatorium v Salcburku a provedla tam řadu úspěšných oftalmologických zákroků a operací.

V evropském prostředí sice rok od roku přibývalo absolventek francouzských, švýcarských a postupně i dalších lékařských fakult, které však stále jen s námahou hledaly odpovídající uplatnění: lékařské diplomy jim sice umožňovaly praktikovat převážně na gynekologických klinikách, k výkonu samostatného povolání však cestu neotvíraly, takže k tomu bylo zapotřebí skládat v příslušných zemích státní a nostrifikační zkoušky a překonávat řadu dalších těžkostí. Zvláštní místo zaujímal v tomto ohledu pouze Vel. Británie, když využívala svých lékařek v koloniích, zejména na indickém subkontinentě, a rovněž Rusko, jehož lékařky se uplatňovaly v samosprávě venkovských obvodů (zemstvech) a ve středoasijských oblastech mezi muslimkami.

Jedinečnost instituce úředních lékařek vzbuzovala zaslouženou pozornost veřejnosti, takže domácí i zahraniční dobová

publicistika jí věnovala právem pochvalné komentáře a obsáhlé zpravodajství.

Úřady byly obsazovány na základě konkursního řízení, ve kterém se od uchazeček vyžadovala mj. znalost srbocharvátštiny nebo jiné slovanské řeči jako předpoklad dorozumění s příštití klientelou. Jazyková podmínka konkursů předem určovala etnicky jednotný profil úředních lékařek, jimiž se staly veskrze Slovanky z Rakousko-Uherska a proti vůli administrativy také z Ruska. Nejvýznamnějšími z nich byly Češky Anna Bayerová a Bohuslava Kecková, Polky Teodora Krajewska a Jadwiga Olszewska a Srbka Kornelie Rakićová.

Všechny tyto úřední lékařky, které pocházely ze středních vrstev nebo byly šlechtického původu, tvořily nejméně dvě generační skupiny.

Starší z nich, narozené v letech 1853 – 1855, překonaly předsudky i konvence rodiny a společnosti ke svým studijním záměrům, absolvovaly veskrze západoevropské lékařské fakulty a zůstaly ve svém osobním životě osamoceny (neprovdaly se nebo ovdověly, po případě se s manželem rozešly). Po dosažení doktorátu měly velmi omezené možnosti k výkonu lékařského povolání v cizině a žádné šance k uplatnění ve své vlasti. Úřední služba v okupovaných zemích byla pro ně jedním z mála východisek a s jedinou výjimkou jí zůstaly věrné až do smrti, resp. do svého odchodu na odpočinek. Do této skupiny lze zařadit první úřední lékařky, mezi nimiž zaujala svou průkopnickou úlohou zvláštní postavení Anna Bayerová, která jediná působila ve své funkci provizorně, kdežto všechny další tři její nástupkyně, tj. Bohuslava Kecková, Teodora Krajewska a Jadwiga Olszewska, obdržely po ročním provizoriu definitivní jmenovací dekrety.

Druhá skupina úředních lékařek nastupovala ve zcela změněných podmínkách, v nichž akademické vzdělání žen ztrácelo na své předchozí výjimečnosti, takže i ženám v Rakousko-Uhersku bylo umožněno bez překážek nostrifikovat jejich zahraniční lékařské diplomy a studovat na domácích lékařských fakultách, čímž se jim otevírala příležitost k zápisům do seznamu lékařů a tím i oprávnění k provozu lékařské praxe. V podstatě pominula i někdejší izolace osobního života akademiček, které daleko častěji než jejich starší předchůdkyně uzavíraly rovnocenné sňatky. Všechny tyto okolnosti měly za následek, že nastupující lékařky neměly o vypsání úřední místa v Bosně a Hercegovině někdejší výhradní zájem a byly na této službě méně závislé, takže ji bez obav a rozpaků přerušovaly, po případě i s konečnou platností opouštěly. Výjimku představovala v této skupině Kornelie Rakićová, zatím co její kolegyně Gisela Kuhnová-Januszewska, Róza Einhornová-Blochová a Rozálie Sattler-Feuersteinová, zastávaly své funkce jen krátce nebo dokonce do úřadů vůbec nenastoupily.

Vedle uvedených rozdílů, kterými se úřední lékařky vzájemně od sebe lišily uvnitř i mezi oběma generačními skupinami, měly jako celek i řadu společných rysů, jež je spojovaly a které pro jejich nepopiratelnou hodnotu je třeba zařadit do historických souvislostí a poskytnout jim náležité ocenění.

Všechny úřední lékařky prožily svá mládí a studentská léta ve středoevropských a západoevropských metropolích s možnostmi dostatečně širokého společenského a kulturního vyžití. Většina z nich se aktivně zapojila do národně-politického a feministického hnutí. Některé dokonce uplatnily své literární nadání a publicisticky spolupracovaly s redakcemi nejrůznějších, převážně kulturních a ženských listů.

Po obdržení jmenovacích dekretů se před nimi otevřel nový a namnoze neznámý svět orientálních městeček s kopulovitými mešitami, z jejichž minaretů muezzini svolávali věřící k pravidelným denním modlitbám. Muslimové tam byli pestře promíšeni s jinými národnostními a náboženskými skupinami obyvatelstva, mezi jehož ženskou složkou měly nyní žít a působit.

V prostředí uprostřed krásných a zároveň divokých hor, ve kterém chyběly nejenom nejnevyhnutelnější potřeby a jakékoliv pohodlí, ale v němž se i společenské kruhy zužovaly na několik nositelů civilní nebo vojenské moci z řad Charvátů, Němců a ojedinele i Poláků, Čechů a Slovinců, jim zbývala pouze odvaha a energie, s nimiž vykročily a šly po nevyšlapaných cestách do zápolení s nemocemi a nečistotou, s apatií a nedůvěrou, s nevědomostí a nevzdělaností, s překážkami a trampotami všeho druhu. O vysoké úrovni jejich vlastností svědčí již to, že tento zoufalý a zdánlivě ztracený zápas vůbec podstoupily.

Jestliže pak většina úředních lékařek byla natolik houževnatá a vytrvalá, že je nedokázala zlomit vyčerpávající služba v ambulancích, namáhavé objíždění a pochůzky po venkovských okresech, časově náročná a nekonečně opakovaná výchovná činnost ani provádění a ojedinele i publikování přísně odborných výzkumů, pak to lze považovat za doklad toho, že ve svých úřadech splnily nepoměrně víc, než se od nich původně očekávalo.

Bohuslava Kecková, Teodora Krajewska, Jadwiga Olszewska i Kornelie Rakićová kořeny svých bytostí srostly se svou „druhou vlastí“ a jejími obyvateli, při nichž vytrvaly prakticky až do konce svých sil. Připomenutí jejich poctivé a záslužné práce, zasvěcené potřebám muslimek i ostatních žen v Bosně

a Hercegovině, je třeba pokládat za akt historické spravedlnosti a projev uznání.

Zkratky

ABH Arhiv Bosne i Hercegovine – Sarajevo

ANM Archív Národního muzea – Praha

AP Archiwum Państwowe – Kraków

LAPNM Literární archív Památníku národního
písemnictví – Praha

NMAAAK Náprstkovo muzeum asijských, afrických
a amerických kultur – Praha

TK Tuzka dokumentów po ś. p. Teodorze Krajewskiej

ZMF Zajedničko ministarstvo finansija

ZV Zemaljska vlada u Sarajevu

ZSD Zbirka službeničkih dosijea